

ІНФОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

INFOLOGIC'S MODEL TO THE SYSTEM OF ECONOMIC SECURITY TOURISM ENTERPRISES AT THE REGIONAL LEVEL

Кожухівська Р.Б.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи,
Уманський національний університет садівництва

У статті розглянуто питання економічної безпеки управління та управління конкурентоспроможністю підприємств туристичної індустрії в регіонах України. Визначено основні об'єкти системи економічної безпеки в регіоні. З'ясовано, що основними факторами, які здійснюють значний вплив на забезпечення регіональної економічної безпеки України, є глобалізація та регіоналізація. У процесі проведення дослідження визначено мету забезпечення регіональної економічної безпеки, її узагальнюючу модель, принципи, критерії, а також економічні наслідки управління конкурентоспроможністю регіонів. Сформульовано заходи щодо забезпечення економічної безпеки регіонів. З метою підвищення конкурентоспроможності регіону та забезпечення регіональної безпеки пропонується використовувати систему моніторингу регіональної економічної безпеки.

Ключові слова: сталий розвиток регіону, конкурентоспроможність регіону, економічна безпека регіону, моніторинг, туристичне підприємство.

В статье рассмотрены вопросы экономической безопасности управления и управления конкурентоспособностью предприятий туристической индустрии в регионах Украины. Определены основные объекты системы экономической безопасности в регионе. Установлено, что основными факторами, которые осуществляют значительное влияние на обеспечение региональной экономической безопасности Украины, являются глобализация и регионализация. В ходе проведения исследования определены цели обеспечения региональной экономической безопасности, ее обобщающая модель, принципы, критерии, а также экономические последствия управления конкурентоспособностью регионов. Сформулированы меры по обеспечению экономической безопасности регионов. С целью повышения конкурентоспособности региона и обеспечения региональной безопасности предлагается использовать систему мониторинга региональной экономической безопасности.

Ключевые слова: устойчивое развитие региона, конкурентоспособность региона, экономическая безопасность региона, мониторинг, туристическое предприятие.

The article is considered issues of the management economic security and enterprise competitiveness management the tourism industry in the regions of Ukraine. Defined of the main ones objects economic security systems in the region. Founded, that the main factors, who carry out significant impact to provide regional economic security of Ukraine, it this globalization and regionalization. Defined goal for provision of regional economic security, its generalizing model, principles, criteria, as well as the economic effects of managing the competitiveness of the regions. Formulated measures to ensure the economic security of regions. In order to increase the competitiveness of the region and ensuring regional security offered to use system of monitoring of regional economic security.

Keywords: sustainable development of the region, the region's competitiveness, the economic security of the region, monitoring, tourism enterprises.

Постановка проблеми. У сучасній економічній політиці України одними з найбільш актуальних проблем є стимулювання економічного зростання та створення умов для стабільного та сталого регіонального розвитку на основі підвищення конкурентоспроможності регіонів. У науковій літературі підкреслюється тісний зв'язок конкурентоспроможності підпри-

ємств з регіональною економічною безпекою [2, с. 141].

У зв'язку зі стрімкими темпами розвитку туристичної індустрії в Україні менеджмент економічної безпеки підприємств туристичної галузі в контексті управління конкурентоспроможністю підприємств туризму у регіонах вимагає нових підходів для аналізу і прогнозування процесів

їх подальшої діяльності. За таких умов питання розроблення спеціального інструментарію для підвищення конкурентоспроможності підприємств туристичної індустрії та забезпечення економічної безпеки регіонів набуває особливої актуальності та визначає мету статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика економічної безпеки активно розробляється західними науковцями та економістами в Україні. Проблему забезпечення національної безпеки висвітлено в роботах Н.А. Гук [3], К.І. Єфремова [5], В.І. Мунтіян [6], О.Ф. Новикової [4], Р.В. Покотиленко [4], О.І. Судакова [9], В.Г. Ткаченко [11] та багатьох інших. Регіональні аспекти національної безпеки держави досліджено в роботах Т.С. Клебанова [8], В.С. Пономаренко [8], А.М. Сундук [10], Н.Л. Чернова [8], В.О. Шуршина [12] та інших.

Однак проблеми економічної безпеки регіонів як самостійного об'єкта галузі туризму залишаються недостатньо розробленими та потребують подальших досліджень.

Мета статті полягає у визначенні та дослідженні проблем управління економічною безпекою та конкурентоспроможністю у регіонах України; розробленні концептуальних положень регіональної економічної безпеки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення наукової літератури [4; 5; 8; 9] показало, що регіональна економічна безпека розглядається як превентивна система для завчасного попередження кризи в регіоні. Водночас формується нова система поглядів на це поняття. Воно набуває форми захищеності, пов'язаної, по-перше, з прогресивними тенденціями стійкого розвитку економіки регіонів і задоволення постійно зростаючих потреб населення, а по-друге, з широким використанням можливостей інформаційних систем в оцінках ризику та отриманні переваг у конкуренції.

В Україні регіональні аспекти проблем сталого розвитку та економічної безпеки сконцентровані в областях та мегаполісах, які відзначаються інноваційним та інвестиційним потенціалами, потребами в інвестиціях, умовами виробництва (надання послуг) і спеціалізацією, екологією та низкою інших специфічних ознак.

На нашу думку, об'єктами системи економічної безпеки в регіоні є:

- стабільний економічний стан бюджетотворюючих підприємств, інших суб'єктів підприємницької діяльності, що знаходяться на території регіону;
- високорозвинена комунікаційна і банківська інфраструктура;
- рівень інноваційності, людський та інтелектуальний капітал, інвестиційна активність, матеріальні та фінансові кошти;
- відомості, що становлять службу, виробничу і комерційну таємницю, а також інша конфіденційна інформація.

Основними тенденціями, які здійснюють значний вплив на забезпечення регіональної економічної безпеки України, є глобалізація та регіоналізація. Перша пов'язана з відкритістю національної економіки інформаційним, фінансовим та іншим потокам, чинним у світовій економічній системі. Основними факторами глобалізації, що впливають на економічну безпеку регіонів, є нерівномірний економічний розвиток; зовнішньоекономічна заборгованість; циклічний взаємозв'язок національних економічних систем; взаємозалежність фінансових ринків.

Друга пов'язана із захистом території від негативного впливу світової спільноти шляхом використання економічних переваг регіонів, підвищення економічної самостійності, безпеки та сталого розвитку регіонів.

Проблеми забезпечення регіональної економічної безпеки у сфері туризму, зумовлені загрозами ззовні, існують завжди, проте сьогодні вони досягли апогею у зв'язку з наслідками фінансово-економічної кризи, що загострили фінансові аспекти економічної безпеки регіонів (зокрема, у сфері туристичної індустрії) [2, с. 44]; необхідністю модернізації та структурної перебудови в реальному секторі; розривом господарських зв'язків і єдиного інвестиційного простору, змінами спеціалізації регіонів, розбалансованістю підприємств туризму; залежністю бізнесу та життєдіяльності населення від зовнішнього середовища [3]; різним ступенем готовності регіонів до функціонування в умовах жорсткої ринкової економіки, наявним у них потенціалом розвитку [11, с. 53].

До проблем моделі регіонального розвитку слід віднести:

- диспропорцію між регіонами, районами і містами в рівні і темпах соціально-економічного розвитку;
- відсутність у системі державного управління інструментів узгодженого використання ресурсів регіонів;
- невідповідність проблемами економічної безпеки розроблюваних концепцій і прогнозів розвитку регіонів;
- недостатній розвиток міжрегіональної взаємодії;
- недостатній прояв комплексного підходу під час здійснення державного регулювання регіональним розвитком;
- відсутність визначення юридично означених термінів і понять регіональної економіки, що робить неможливим удосконалення правової та методологічної бази регіонального розвитку.

Основна мета забезпечення регіональної економічної безпеки – комплексне вирішення проблеми переходу до сталого функціонування і розвитку економіки регіонів, за якого забезпечується стабільне економічне зростання на основі підвищення конкурентоспроможності регіону, ефективного задоволення суспільних потреб, висока якість управління, можливість реалізації

національних інтересів у регіоні, забезпечення гідних умов життєдіяльності населення, усунення виникаючих загроз і захист економічних інтересів господарюючих суб'єктів і суспільства загалом [6, с. 47].

Узагальнююча модель економічної безпеки регіонів відповідно до української моделі соціально-економічного розвитку передбачає:

- підвищення конкурентоспроможності регіону і нарощування інноваційно-інвестиційного потенціалу (стратегічна безпека);

- формування і розвиток системи управління ризиками, запобігання загрозам, створення умов для інвестиційної активності (фінансова безпека);

- забезпечення інноваційної спрямованості інвестицій (техніко-технологічна безпека).

Найважливішими принципами забезпечення стійкості регіонального розвитку, які слугують орієнтирами, методологічним каркасом побудови моделі регіональної економічної безпеки України, є:

- комплексний підхід;
- урахування інтересів діяльності економічних суб'єктів;

- розмежування сфер впливу органів регіонального та місцевого рівнів управління;

- забезпечення ефективного використання інноваційного потенціалу регіону за одночасного створенні соціально гарантованого рівня стандарту туристичних послуг у всіх населених пунктах та мінімізації витрат на розвиток регіональної інноваційної інфраструктури;

- створення сприятливих умов для забезпечення високого рівня життя населення;

- стимулювання інноваційної спрямованості інвестицій;

- регулювання системи конкурентних відносин для розвитку фінансових інструментів і механізмів;

- збереження і посилення регулюючої та стимулюючої ролі держави для активізації інноваційної спрямованості інвестиційної діяльності, а також для формування галузевої структури регіонів та основних економічних комплексів (кластерів, «точок зростання» тощо).

Забезпечення економічної безпеки регіонів на основі туристичної сфери може здійснюватися шляхом створення комплексної системи, що забезпечує оцінку результативності реалізації узгоджених економічних інтересів за критеріями досягнутого рівня регіональної економічної безпеки, до яких слід віднести:

- рівень розвитку економіки регіону;

- умови інвестиційного середовища туристичної території;

- рівень розвитку інноваційної та інформаційної інфраструктури, підприємств туристичної галузі;

- рівень розвитку конкурентних переваг підприємств туристичної інфраструктури;

- формування сприятливих міжнародних туристичних умов для покращення життєдіяльності регіону.

Пропонована оцінка критеріїв і показників вимагає апробації, доопрацювання та коригування згідно з практикою формування статистичних показників в Україні.

Існують економічні ефекти від управління конкурентоспроможністю регіонів у сфері туризму. Можна виділити такі позитивні мультиплікаційні ефекти від впливу на інноваційно-інвестиційну діяльність у регіоні, які забезпечують досягнення регіональної економічної безпеки, як:

- оптимізація розвитку людського потенціалу (скорочення безробіття, збільшення доходів населення);

- підвищення рівня поточної і потенціальної конкурентоспроможності регіону, зменшення кількості збиткових туристичних підприємств;

- розвиток інноваційного потенціалу конкретної території, поліпшення умов для інноваційної туристичної діяльності в регіоні.

Негативні ефекти пов'язані з можливістю неоптимального розподілу інноваційно-інвестиційних туристичних ресурсів під час подолання загроз регіональної економічної безпеки.

Регіональна економічна безпека значною мірою формується в результаті цілеспрямованої активної регіональної політики у сфері туризму та її реалізації на основі такої моделі управління, яка спрямована на формування відповідного інформаційно-комунікативного середовища, яке створює сприятливий клімат для виникнення, розповсюдження та використання інновацій. При цьому інновації сфери туризму можуть стати ключовим механізмом виведення регіону на одну з потенційно можливих траєкторій стабільного розвитку.

Одним з дієвих механізмів є процес скеровування інвестиційних інновацій в місця туристичного простору (міста, кластери), у збереженні яких як центрів туризму зацікавлене українське суспільство. Іншим механізмом може бути процес формування фінансових потоків у межах подібних територій сприятливого інноваційного клімату за рахунок маневрування чинників розміщення і наявних ресурсів [12, с. 68].

Для розроблення і реалізації регіональної політики у сфері туризму необхідна об'єктивна діагностика рівня конкурентоспроможності регіону, яку відображає рейтинг конкурентоспроможності (система інноваційно-інвестиційного рейтингу). Рейтинг на основі комплексної оцінки конкурентоспроможності регіонів необхідно застосовувати під час розроблення інноваційно-інвестиційної стратегії конкретного регіону, що дає змогу врахувати своєрідні вимоги і завдання забезпечення регіональної економічної безпеки та оцінити привабливість регіонів. Оцінка конкурентоспроможності та стійкості соціально-економічного розвитку регіону дає змогу виявляти слабкі місця розвитку та давати характеристику можливостям і варіантам стратегічного розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу регіонів.

За умов поглибленої диференціації регіонального розвитку пропонується виділяти такі групи регіонів за показником індексу конкурентоспроможності, як конкурентно активні, з показником індексу вище середнього рівня по Україні (понад 1,10); конкурентно адаптивні, з показником індексу, що приблизно дорівнює середньому значенню по Україні (0,90–1,10); конкурентно пасивні, з показником індексу нижче середнього рівня по Україні (менше 0,90) [7].

Для планування і прогнозування слід використовувати матрицю тенденцій трансформаційних змін конкурентоспроможності регіонів, яка включає варіанти змін та заходи, спрямовані на здійснення регіональної політики у сфері туризму. Це дасть змогу:

- досягти збалансованості параметрів сталого розвитку регіонів з існуючими потребами підвищення конкурентоспроможності, необхідними обсягами ресурсів для вирішення цього завдання і забезпечення максимально можливого підвищення життєвого рівня населення;

- забезпечити техніко-економічну незалежність, структурну модернізацію та інноваційну спрямованість економіки відповідно вимог підвищення конкурентоспроможності туристичного регіону;

- підвищити якість менеджменту конкурентоспроможності підприємств туристичної індустрії у регіоні;

- забезпечити рівновагу між розвитком комплексу галузей туризму на основі стабільного і повного використання наявних туристичних ресурсів і створенням умов для стимулювання попиту, що відповідає умовам стабільного розвитку регіону.

З метою підвищення конкурентоспроможності підприємств туристичної сфери регіону і забезпечення регіональної безпеки необхідно використовувати систему моніторингу регіональної економічної безпеки, яка зараз проводиться лише для країни загалом [8, с. 75]. Це система безперервного спостереження, наукового аналізу та оцінки найважливіших показників економічної безпеки регіонів. Вона необхідна для спостереження за умовами стійкого розвитку регіонів (районів, міст), забезпечення державних органів, юридичних осіб і громадян повною, достовірною і своєчасною інформацією, необхідною для менеджменту та контролю у сфері підвищення конкурентоспроможності регіонів і забезпечення регіональної економічної безпеки.

Для проведення моніторингу та діагностики необхідна система взаємопов'язаних чинників, якими є відповідно статистична інформація та індикатори стану і розвитку економіки регіонів. Для проведення міжрегіональних порівнянь,

порівнянь за типами і групами населених пунктів потрібно розробити методіку обліку та включення до практики статистичного обліку узагальнюючого показника рівня конкурентоспроможності регіонів, міст та інших населених пунктів. Тому доцільним є створення агентства регіонального моніторингу конкурентоспроможності туризму у формі некомерційних організацій. Поряд із загальноприйнятими напрямами регіонального моніторингу ці агентства повинні вирішувати такі завдання, що стосуються підвищення конкурентоспроможності регіону і забезпечення регіональної економічної безпеки: генерування ідей щодо забезпечення регіональної економічної безпеки та виявлення сприятливих факторів, що стимулюють розвиток регіону у сфері туризму; підготовка пропозицій щодо поліпшення інвестиційного клімату для туристичної галузі; участь в аналізі та оцінці туристичних бізнес-проектів, програм туристичного розвитку території, в тому числі міст та районів; участь у заходах, що забезпечують підвищення інвестиційної привабливості туристичного регіону; моніторинг поліпшення інвестиційної привабливості туристичного регіону в економічному середовищі України і за кордоном; оцінка ефективності стратегії підвищення конкурентоспроможності та заходів, що забезпечують її реалізацію.

Висновки. Отже, зважаючи на результати проведеного дослідження, для підвищення конкурентоспроможності підприємств туристичної індустрії та забезпечення економічної безпеки регіонів, на нашу думку, потрібно сформувати модель економічної безпеки регіонів; на основі моделі економічної безпеки регіонів визначити систему найбільш важливих регіональних економічних цілей, завдань і пріоритетів; здійснити розроблення економічних програм для реалізації регіональних туристичних інтересів і досягнення мети стійкого розвитку регіону; виділити та оцінити за допомогою системи показників конкурентоспроможності туристичних підприємств зовнішні і внутрішні загрози, що створюють небезпеку стійкому регіональному розвитку; розробити та реалізувати комплекс державних заходів, що ґрунтуються на економічних, інституційних, організаційно-правових, адміністративних та інших заходах щодо підвищення конкурентоспроможності регіонів, а також для нейтралізації та подолання зовнішніх загроз; провадити подальше удосконалення чинної нормативно-правової бази з економічної безпеки регіонів та механізму її реалізації; для проведення міжрегіональних порівнянь розробити методологію обліку та включення в практику статистичного обліку узагальнюючого показника рівня конкурентоспроможності туристичних регіонів, міст тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. № 1001. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-%D0%BF>
2. Гаврилюк С.П. Конкурентоспроможність підприємств на ринку туристичних послуг: Дис. канд. екон. наук: 08.06.02 / С.П. Гаврилюк. – КНТЕУ. – К., 2002. – 285 с.
3. Гук Н.А. Теоретичні підходи до управління економічною безпекою регіонів / Н.А. Гук // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvntu/19_4/278_Guk_19_4.pdf
4. Економічна безпека: концептуальне визначення та механізм забезпечення: Монографія / О.Ф. Новікова, Р.В. Покотиленко // НАН України. Ін-т економіки промисловості. – Донецьк, 2010. – 408 с.
5. Ефремов К.И. Вопросы оценки экономической безопасности региона / К.И. Ефремов, Е.И. Георгадзе // Вопросы статистики. – № 2. – 2012. – С.57–59.
6. Мунтіян В.І. Економічна безпека України / В.І. Мунтіян / – К.: Вид-во КВІЦ, 2009. – 464 с. – ISBN 966–7192–16–4.
7. Оцінювання конкурентоспроможності регіонів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.competitiveukraine.org/upload/reports/rozdil5_ukr.pdf
8. Пономаренко В.С. Экономическая безопасность региона: анализ, оценка, прогнозирование / В.С. Пономаренко, Т.С. Клебанова, Н.Л. Чернова. – Харьков: ИД «ИНЖЭК», 2011. – 144 с.
9. Судакова О.І. Формування системи управління економічною безпекою підприємництва / О.І. Судакова // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. – Т. VIII. – Дніпропетровськ: ДНУ. – 2012. – Вип. 231. – С. 1652–1661.
10. Сундук А.М. Економічна безпека України в регіональному вимірі: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.10.01 / А.М. Сундук. – К., 2006. – 20 с.
11. Ткаченко В.Г. Экономическая безопасность Украины в условиях рыночных трансформационных процессов: Монографія / под ред. В.Г. Ткаченко, В.И. Богачева. – Ровеньки-Луганск: «Наука», 2011. – 330 с.
12. Шуршин В.О. Система економічної безпеки регіону: аналіз та перспективи: дис. канд. екон. наук: спец: 08.00.05 / В.О. Шуршин – 2009. – 190 с.